

brati, kolikšna je razlika v delavskem stanu (viničar, predilničar, kovinar, stavec). Morda se je zato in tako ustavil avtor tudi pred označbo duševnih svojstev naših ljudi, in jih ni opisal, pa imajo na življenje poleg zemlje tudi svoj vpliv. Pa bi le bilo prav, če bi se tega nehvaležnega posla lotil in priznal, da smo majhen, žilav, delaven narod, a v jedru polovičarski, kompromisarski, površni, bolj domišljavi kot notranje močni in prav zaradi tega podlaga tujčevi peti v preteklosti; samo našo mejo bi morali poznati, pa bi vedeli, zakaj smo kdaj propadali in zakaj še propadamo.

Jezik je v drugem zvezku Melikovega dela dosti sprejemljiv. Motijo ga še nedoslednosti in manjše pravopisne samovoljnosti (fidej komis 460, dedščina 486, Podkorenska in Jeseniška Dolina 520, 533, in pravilno na pr. Savinjska dolina 520, lažje nam. laže in pravilno 450, 471, 652, boljše je reči 563, v prislovnem pomenu piše »pred vsem« 476 i. sl.); brez potrebe si izposoja besede pri sosedih, čeprav redko (šuma 405, se je očuvalo 493 in večkrat), nepravih pasivov je manj, vendar še zlasti na str. 531-52; lepše kot sirovo maslo je naše presno maslo (424). Tiskovnih pogršk je malo (naša najdaljša predora nista dolga 7595 in 6339 km, ampak metrov, Senčur 539, tolmačejnu 605). Ob dolgem opisu kmetske domačije (555 do 598!) pride nehote človeku na mar, da bi bilo primerno preizkusiti imena za dele zgradb, morda tudi orodja in drugih priprav po jezikovnem izvoru; s pomočjo filologov, ki bi preiskali krajevno razvrščene podatke, bi se precej verjetno dal razločno razbrati kulturni vpliv na naše kraje (mali sekirici pravijo na Gorenjskem ponekod furlanka, drugod korošica). — Navzlic vsemu temu, kar v tem delu ni prvovrstno in dokončno, vendarle velja, da je Melikova Slovenija izvrstno opremljena, zanesljivo informativna knjiga, za vsakega izobraženca koristna, važna in potrebna.

Maks Miklavčič

Metod Dolenc, *Pravna zgodovina za slovensko ozemlje*. Sostavni očrt. Akademsko založba. Ljubljana, 1935. M. 8°, str. XV + 559.

Profesor kazenskega prava na ljubljanskem vseučilišču dr. M. Dolenc, ki je že pred vojno zasledoval naše domače pravnozgodovinske pojave in je pozneje deloma predaval tudi iz te stroke, je na povabilo založnice napisal dijakom kot priročnik ta »sostavni očrt«. Kolikor tiče obseg je ta oznaka vsekakor preozka. Dela, ki obsega nad pol tisoča strani, ne moremo imenovati le suho ogrodje in se ne pritoževati nad »kratkočo knjige« zaradi diktata gospodarskih težkoč. Taki dijaški učbeniki, po katerih pa vedno tudi kdo drugi, ki potrebuje zanesljivih informacij, rad seže, so pri drugih narodih mnogokrat še bolj stisnjeni.

Dejstvo, da je moral orati še ledino, je očitno zapeljalo avtorja, da podaja snov v obliki razprav, namesto da bi ugotavljal dognana dejstva. Tako se mi zdi popolnoma odveč, če na dolgo in široko razpravlja in med seboj primerja posamezne rokopise in prevode »gorskih pravn«, ki jim že tudi sicer odmerja toliko prostora, da se vsiljuje čitatelju vtis, ko da v njih tiči vsa naša pravna historija. Odločno preveč je tudi nemškega teksta, ki ga pisec podaja zaradi dokumentacije (torej po načinu razprav in ne učbenika!) bodisi v oklepaju, včasih pa ga vplete kar v sredo slovenskega besedila.

Pri teh nemških arhaizmih (ki so bili zlasti glede kopičenja soglasnikov v pisavi individualna posebnost vsakega pisarja) je treba upoštevati še to, da morajo mlajšim, ki niso obiskovali nemških šol, povzročati hude preglavice pri razvozlavanju vsebine. Mogel bi pogosto odpasti tudi slovenski, zgolj okrasni arhaistični tekst, zlasti še, ker je neredko tudi pomanjkljivo transkribiran.

Glede jedrnatosti bi knjiga gotovo pridobila, če bi pisatelj opustil razne ekskurze in pripombe. Čisto odveč je na primer razmišljanje o cirilici in glagolici ali kako sta solunska brata dobro govorila slovanski jezik, prav tak privesek je opozoritev, da se je za Sigismunda vršil konstanški koncil in da je bil tam Hus sežgan. Saj je poučen — vendar za pravnozgodovinski priročnik nepotreben — pogled v pogoje vinogradništva, v geološke razmere in klimatične spremembe, ki pa v teh zadnjih stoletjih kljub temu niso bile tolikšne, da bi povzročale menjavo poljedelske kulture. Propad vinogradništva v naših severnih krajih so povzročile pač le izboljšane prometne in varnostne razmere, ki omogočajo dobavo kvalitetnega pridelka na velike razdalje. Nikdo ne bo v pričujoči knjigi iskal pojasnila, kaj pomeni Trubar za slovensko književnost, ali datuma najstarejšega tiska v Notranji Avstriji. Odveč so za učbenik ugibanja o Reclju in neprepričevalnem filološkem enačenju Laybasserja s Klobasarjem; podatke o Valvasorju bi si mogel vsakdo preskrbeti drugod, podobno tudi ugotovitev starosti nadvojvode Janeza, ko je bil izvoljen za nemškega državnega upravitelja. Besedilo bi se brez škode za jasnost pa v korist obsega in s tem materialne cene knjige dalo tudi v številnih drugih primerih krajšati. Preveč je drobnih in podrobnih podatkov; saj n. pr. prav gotovo zadostuje trditev (str. 278), da se je to in to vršilo v terek po binkoštih. Čitatelj bo piscu verjel in res ne vemo, čemu je treba tu pristavljati v oklepaju še nemško besedilo!

Stvarno vse to seveda delu kot takemu ne zmanjšuje njegove vrednosti: zgornje pripombe se tičejo le priporočljive omejitve v načinu podajanja snovi za učno knjigo. Zasluge in trud avtorja Pravne zgodovine je treba ceniti tem višje, ker je naše slovstvo na tem področju sila borno in se je moral pisec zato v premnogih vprašanjih opirati na rezultate lastnih raziskovanj. Pri skromnosti virov nam je s pritegnitvijo naših narodnih pregovorov često naravnost presenetljivo pojasnil ali utemeljil nekatere pravne ustanove in navade, o katerih bi zaradi molčečnosti pisanih virov sodili, da jih Slovenci niso poznali.

Prof. Dolenc referira na str. 20 o študiji K. Kadleca, ki je l. 1924 ovrigel Peiskerjevo hipotezo o suženjstvu starih Slovanov. Glede te teorije, ki jo je na naša tla skušal presaditi prof. Hauptmann, se je že l. 1923 vršila v »Času« živahna debata. Kako da Dolenc te razprave v tekstu ne pozna in ne prizna prioritete domači znanstveni literaturi? V ta kompleks vprašanj segajo tkzv. kosezi, ki o njih D. (zmotno) trdi, da so bili činitelj, ki je odločal pri izvolitvi in umeščanju domačih knezov in pozneje celo koroškega vojvode, dasi na drugem mestu (str. 6) pravilno pravi, da je bil celokupni narod tisti, po čigar volji je prišel knez do vladarstva. Kosezov-plemičarjev tudi ne smemo istovetiti s kasnejšimi svobodniki (Freisassen); njihove sodstvene pravice so

mogle temeljiti kvečjemu na delegaciji gosposke, ne pa kot pravice kakega po rojstvu privilegiranega stanu. Popolnoma zmotna je trditev (str. 88), ko da bi že Schwabenspiegel pravil, da vmešča novega kor. vojvodo Edlinger iz Blažnje vasi. Nasprotno, ta vir izrečno izključuje vsakršen vpliv plemstva pri vojv. ustoličenju. Nejasno se mi zdi tudi razlikovanje med »prestolom« in »knežjim stolom«, ker je že ustaljeno, da se je vršilo ustoličenje na »knežjem kamnu« pri Krnskem gradu, na »vojvodskem stolu« na Gosposvetskem polju pa je novi vojvoda podeljeval fevde. — Kaj sodi pisatelj o stari in udomačeni razlagi besede kršččnik, kršččnica z ozirom na pravni in socialni položaj prvotnega kršččanskega prebivalstva ob njegovi podjarmitvi po poganskih Slovencih? Na rovaš tiskarskega škrate ali nepazljivosti gre (na str. 63) trditev, da sta Posočje in Kras pripadala v zgod. sred. veku oglejskemu patriarhu in goriškemu škofu (pač: grofu), isto je s »Karantanijo ob zgornji Dravi in Muri« (str. 10) ali s Kastvom, Veprincem, Moščenicami in Reko v — Slovenski krajini (str. 117); glede Kastva prim. tudi nasprotujoče si podatke na str. 205. Vicedom ni skrajšani vicedomus (str. 125), temveč vicedominus.

Glede splošnoslovanske institucije pristavov pri uvedbi v posest meni prof. Dolenc (str. 41), da je veljala deloma morda le v primorskih predelih odn. da so jih vzhodni Slovenci poznali le kot eksekutorje (str. 54). Listina ogrskega kralja Andreja II. iz l. 1208 oz. 1215 (Kos, Gradivo, V, str. 425 sl.) mu daje celo v širšem pomenu prav. Kajti tam navedeni pristav ni le kak birič, marveč kraljev uradnik (v enem slučaju grofovskega stanu) z naročilom, da uvede lastnika v novo posest pri Lendavi.

Domneva, da je nemško besedo Wehrgeld (globa za ubitega moža) treba izvajati iz latinske besede vir (str. 47), je manj verjetna zaradi tega, ker že druga in tretja redakcija Ruske pravde pozna virnika in viro (vjero; Goetz, Das russische Recht, I, str. 16, 20), — pa si Rusi gotovo niso izposojevali besede od Germanov šele v kasnejši dobi latinskega vpliva. Za sužnja rabi Russkaja pravda izraz holop: hlapčevstvo torej istovetno s suženjstvom. Zanimivo je dalje, da pozna ruski zakonik tudi našega v brižinskih spomenikih omenjenega roba (rab), toda le za žensko sužnjo. Brižinski spomeniki poznajo »roto« analogno Ruski pravdi, ki sega v svoji prvi redakciji v prvo polovico 9. stoletja nazaj. Ta prvotna »rota« (ohranjen je danes le še glagol rotiti koga) se je morala pri Slovencih kasneje umakniti kršččanski »prisegi« (pri-segati na evangelij, križ, oltar), slično kakor je »rota« po pokristjanjenju izginila tudi iz ruskega besednega zaklada, ki rabi potem za našo prisego »krestnoje cjelovanije« (ker so Rusi pri priseganju poljubovali križ).

Po vsem tem mislim, da bi bilo za conjuratores in consacramentales latinskih virov ter za nemške Eideshelfer treba vpeljati odn. obdržati pristno in staro našo besedo porotniki namesto okorne skovanke »prisežnih pomagačev« (Dolenc, str. 55). — Brižinski spomeniki imajo za uboj besedo razboj, ki jo v Ruski pravdi prav v isti obliki zopet srečamo kot juristični terminus. Navajajoč te primere in ta dejstva, sem hotel opozoriti na našo prvotno iz osnov sorodnega praslovanskega običajnega prava izhajajočo

skupno juridično terminologijo, ki nam ob pomanjkanju še drugih virov more razsvetliti marsikako döslej temno stran naše preteklosti.

Ne zaradi želje solnograške cerkve, marveč zaradi odpora Slovencev so le-ti plačevali nižjo cerkveno desetino nego ostali škofljani. Pri opisu razvoja stanovske oblasti (str. 86 sl.) bi bilo treba krepkeje poudariti analogen razvoj drugod, o čemer pripoveduje pisec razblinjeno na dveh krajih. Pogrešam tudi opozorila na izjavo, ki so jo l. 1338 podali koroški ministeriali pred vojvodom Albertom v Gradcu, da se namreč hočejo prilagoditi štajerskim zakonom, kar je važno za težnjo po pravni unifikaciji. Raffelstättski carinski red (str. 91) ne dokazuje predvsem, da so Slovenci »že imeli« pravico svobodne trgovine, ki bi jim bila priznana kot milost, marveč to, da so si znali zavarovati enakopravnost z Bavarci. Glede mestnih privilegijev (str. 95) pa bi bilo treba opozoriti, da so naselbine želele pridobiti mestne pravice baš zaradi tega, ker so morali okoličani pomagati pri vzdrževanju mestnega obzidja. Da so »meščani in obrtniki s plemstvom tekmovali v pospeševanju germanizacije slovenskega ozemlja« za srednji vek pač ne more veljati v tem smislu in obsegu, kakor se je to godilo v bližnji nacionalistični polpreteklosti na Sp. Štajerskem ali še danes na Koroškem. Glede tkzv. slovenske kmetije ni nikjer dokazano, da je bila namenjena le nesvobodnikom, ali da so jo Nemci svojevoljno vpeljali; posestniki slov. kmetij so bili prav tako tudi svobodnjaki. Bolj retorična bo menda trditev (str. 107), da so urbarji XIII. stol. (ko je k nam papir šele komaj prodiral!) »velike knjige ali folijanti«. Slična zamenjava z novejšo odn. najnovejšo dobo tiči tudi v trditvi (str. 117), da je bilo treba pismeno ugotoviti veljavno mestno pravo zlasti krajem na obali Jadranskega morja, »kjer je bil promet že zaradi tujcev večji«!

Iz tega, da se v loškem urbarju dvakrat omenja ime »praznik«, še ne smemo (po Hauptmannu) prenačljeno sklepati, da gre tu kar za cel sloj polsvodobnih litov (str. 102, 217). Táko domnevo bi bilo treba šele utemeljiti. Kajti dokaz zanjo z golo trditvijo in sklicevanjem na skopi vir, iz katerega bi bila mogoča in še celo mnogo bolj utemeljena prav tako i nasprotna dedukcija glede na socialni položaj praznika (prazen = nemanič, brezdelni potepin, po Mažuraniću tudi vlačugar) še ni podan, kakor ne bi mogel nikdo zidati na lakonično izrečeno enačbo, češ da ustanova staroruskega »nedeljščika« (nižjega sodnega organa) ustreza našemu »prazniku«.

Pri opisovanju poslabšanega kmečkega položaja in pri klicu po »stari pravdi« (str. 110) je treba upoštevati vpeljavo rimskega prava in prodiranje denarnega gospodarstva, ko je mogel zemljiški gospod pridelke iz podložnih zemljišč trajno in dobro naložiti (za trošenje kjerkoli) v denarju, kar je bilo poprej pri hitro minljivih in težko prevoznih pridelkih nemogoče. Saj so ta čas nastale tudi prve borze. Ko trdi, da so vèče pognale najkrepkejše korenine prav v tem za kmeta tako neugodnem času, bi nam moral avtor to svojo ugotovitev jasneje razložiti kakor tudi trditev, da so vèče pozno-srednjeveška kombinacija med staroslov. vaško pravdo in nemškimi taidingi. To trditev bo vsekakor težko vzdržati, ker pozna vèče tudi že staro rusko pravo. Ponesrečeni kmečki upori se zrcalijo tudi iz urbarjev, ki izkazujejo posebno

kazensko »punftnino« (Puntgeld). Iz te dobe kmečkih uporov, turških vpadov in reformacijskih preganjanj datirajo tudi »pustote«, ki ni neobdelan in še ne razdeljen svet (str. 149), marveč največkrat zasebna lastnina, ki je po omejenih katastrofah ležala pusta. Da je Jožef II. cehovstvo popolnoma odpravil (str. 217), ne more držati. V Ilirskih provincah se je to zgodilo pod Francozi, drugod pa šele kasneje, o čemer razpravlja Mohorjeva zgodovina, po kateri riše naša Pravna zgodovina ustanovo rihtarjev (ki so bili oproščeni samo le s o d n e tlake!), ne da bi ta vir navedla, kar se ponavlja tudi v drugih primerih (deljivost zemljišč, organizacija občin itd.).

V pravno zgodovino bi pri njenem obsegu sodilo tudi jezikovno vprašanje, ki je v Mohorjevi zgodovini precej podrobno obdelano. Zmotna je trditev, da je bil Gültbuch (v naših virih redko: Gültebuch) vpeljan šele sredi 18. stol. kot nova zemljiško-knjižna ustanova (str. 370), ker je za par stoletij starejša. Pri sramotilnih (zakaj: častnih?) kaznih naj bi razen sramotnega stebra navedel tudi kletko (Narrenköterle), ki so v njej izpostavljali grešnike pred ljubljanskim rotovžem, in pa potapljačo za ljubljanske peke, če so goljufali pri kruhu. »Suppleute« pa niso nikaki selski podžupani (str. 288), marveč skupnost podložnikov z istim županom. Ob gotovih prilikah kmetje niso bili prisiljeni le popivati v grajskih gostilnah, marveč so se morali posluževati tudi krčmarij v župniščih (Vrhovnik).

Zanimivo je, kar pripoveduje D. glede rekrutov, ki jih je običajno pravo kar nekam izbrisalo iz družinskega občestva kot člane, ki se predvidoma ne vrnejo in ki se nanje zato ni treba ozirati. Zato je tudi razumljiv strah, ki so ga imeli mladeniči nekoč pred vojaško suknjo, ki jih je tudi doma napravila za skoro brezpravne! Napačna je trditev (str. 490), da je Franc Jožef na dan 4. marca 1849 sklical splošni avstrijski drž. zbor, ker je vprav s tem dnem datirana oktroirana ustava, s katero je razgnal pravi ljudski parlament. Glede 20% popusta davka (str. 511) pod Francozi in pozneje pod Avstrijo (in pri zemljiški odvezi) bi bilo treba pojasniti, da je bila to le prevalitev bremena z ene rame na drugo. Lastín (lestín, Ueberlandgründe) prof. Dolenc ne omenja; so to večinoma dokupljena zemljišča, s katerimi je posestnik pri veljavni vezanosti glede deljivosti svobodno razpolagal. Pogrešam tudi zlasti na Dolenjskem in sosednjem Hrvatskem še v dobi Hacqueta razširjeni običaj, da je pri kupnih pogodbah slekel eden svoj kožuh in nasprotna stranka je »na kosmato udarila«, kar je zaleglo toliko kot prisega. Je-li to preostanek nekdanje uvedbe v posest?

Jezikovno je pričujoča Pravna zgodovina — v kolikor ni besedilo dvojezično — kar dobra, zlasti rabi pravilno »ki« za oziralni, »kateri« za vprašalni zaimek, česar o nekaterih naših leposlovcih ne moremo trditi. Motijo pa številni nepotrebni hrvatizmi, kot so n. pr.: po vsej priliki (nam. verjetno), prilike (razmere), povelje (listina), ustanoviti (n. pr. kazen, prav: določiti kazen za kako dejanje), prigovarjati (ugovarjati), obavljati (vršiti), posvedočeno (dokazano), zavedeno dekle (zapeljano), pobrziti (pravdo), finančijski (finančno), poedin (posamezen), izvesten (gotov, določen), poznat

(znan), očuvati (obvarovati), posvedočen (dokazan), izbacjenje (izobčenje), osobito (zlasti), pregovarjanje (dogovarjanje), Edlingeri (Edlingerji), ujedinenje (zedinjenje), pojačanje (okrepitev), prilično (približno), gramoten (pristavlja po nepotrebnem v oklepaj za: pismen, kakor grajanski pri državljanski), po hrvatskem je napravljen tudi dožd (nam. dož), po nemškem misel-vodilja, novota je pa res za vsakogar novost. Delo zaključuje razen stvarnega kazala še kratek pregled najznamenitejših predstavnikov v književnosti našega pravoznanstva ter seznam najvažnejših uporabljenih del, med katerimi pa pogrešam n. pr. študije graškega profesorja F. Byloffa o alpskih čarovniških procesih. Pričakoval bi opozorila na vinogorske taidinge v Žitari vesi, ki obsegajo razdobje med l. 1444—1607 in ki jih je deloma priobčil Mell v Carinthiji (1913, str. 157—162); v tekstu pa bi razen suhe omembe bila umestna tudi primerjava teh gorskih pravnih z ostalimi po slovenskem ozemlju. Tudi mi želimo, da bi se izpolnile piščeve želje, da bi njivo, ki jo je on kot trdo ledino z velikim trudom in nemajhno ljubeznijo v svojih številnih pravnozgodovinskih študijah s tako lepim uspehom začel obdelovati, še naprej preoravali znanstveni delavci, da bo čim prej rodila polni svoj sad.

Jos. Mal

Angjeo Uvodić, Andrija Medulić, nazvan Schiavone, dalmatinski slikar XVI. stoljeća. Izdanje Galerije umjetnina Primorske banovine, Split 1934, sv. III.

Izmed mnogih Schiavonov, ki so se vpletli v zgodovino italijanskega, posebno benečanskega slikarstva, nobeden ne presega slovanskega Tintoretta, Dalmatinca Andreja Medulića, Meldole-Schiavona. Njegov razcvet spada v sredo XVI. stoletja. Njegova umetnostna domovina so Benetke, njegov talent je tako izrazito slikarski, da se uvršča poleg viškov beneškega oljnega slikarstva Tiziana in Tintoretta. Ta dva in P. Veronese ter duhoviti Pietro Aretino predstavljajo krog, v katerem je deloval in se razvijal. Po svoji umetnosti se je na višku svojega delovanja po zunanji spretnosti pa tudi po duhu približal največjima sodobnikoma Tizianu in Tintoretu, s katerima so njegova dela pogosto zamenjavali. S Tintoretom je tudi skupno deloval. Baročni pisatelji so ga slavili z največjimi naslovi.

Za dalmatinsko umetnost XV. in XVI. stol. je značilno ozko sodelovanje dalmatinskih umetnikov slovanskega rodu z italijanskimi. Enega viškov tega sodelovanja predstavlja Andrej Medulić, ki je umrl v Benetkah l. 1563. Umetnostna galerija Primorske banovine je storila dobro delo, da je izdala njegovo delo v dobrih slikah, ki jim je dodano za ta namen popolnoma ustrezno besedilo. Pisatelju, A. Uvodiću moramo šteti v dobro, da se je odrekel znanstvenemu aparatu in to, kar je o tem slikarju posnel po tuji in domači literaturi, razumljivo in spretno povedal po hrvatsko. Dobre klišeje si je izposodil iz knjige gospe Lili Fröhlich-Bum, ki je napisala o Meduliću eno najpopolnejših študij.

Frst.